

TIJORAT BANKLARINING KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHDAGI ISHTIROKINI OSHIRISH YO'LLARI

Butayev Axror

"Hamkorbank" aksiyadorlik tijorat banki Samarqand viloyat hududiy boshqarmasi

ORCID: 0009-0002-0721-7010

butayevahror@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirish jarayonidagi ishtirokini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Banklarning kredit siyosati, moliyaviy inklyuziya, mikroqarzarlar va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish orqali kambag'allikni kamaytirishdagi o'rni muhokama qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida tijorat banklarining ijtimoiy mas'uliyatini kuchaytirish va moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirish yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, kambag'allikni qisqartirish, moliyaviy inklyuziya, mikroqarzarlar, kredit siyosati, ijtimoiy mas'uliyat, bank xizmatlari, raqamli iqtisodiyot, innovatsiyalar, raqamli texnologiyalar, raqamli platformalar, biznes jarayonlarini optimallashtirish, raqobatbardoshlik, iqtisodiy o'sish, innovatsion yondashuvlar, yangi texnologiyalar.

ПУТИ РАСШИРЕНИЯ УЧАСТИЯ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ В СОКРАЩЕНИИ БЕДНОСТИ

Бутаев Ахрор

*Самаркандское областное территориальное
управление акционерно-коммерческого банка "Hamkorbank"*

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы повышения участия коммерческих банков в процессе сокращения бедности. Анализируется роль банков в снижении бедности через кредитную политику, финансовую инклюзию, микрокредиты и финансирование социальных проектов. Также предлагаются пути повышения социальной ответственности коммерческих банков и доступности финансовых услуг на основе международного опыта.

Ключевые слова: коммерческие банки, сокращение бедности, финансовая инклюзивность, микрозаймы, кредитная политика, социальная ответственность, банковские услуги, цифровая экономика, инновации, цифровые технологии, цифровые платформы, оптимизация бизнес-процессов, конкурентоспособность, экономический рост, инновационные подходы, новые технологии.

WAYS TO INCREASE THE PARTICIPATION OF COMMERCIAL BANKS IN POVERTY REDUCTION

Butayev Akhror

"Hamkorbank" joint-stock commercial bank Samarkand regional territorial department

Abstract. *This article examines ways to enhance the participation of commercial banks in poverty reduction. It analyzes the role of banks in alleviating poverty through credit policies, financial inclusion, microloans, and financing social projects. Furthermore, the article suggests measures to strengthen the social responsibility of commercial banks and improve the accessibility of financial services based on international experience.*

Keywords: *commercial banks, poverty reduction, financial inclusion, microloans, credit policy, social responsibility, banking services, digital economy, innovation, digital technologies, digital platforms, business process optimization, competitiveness, economic growth, innovative approaches, new technologies.*

Kirish.

Kambag'allikni qisqartirish har qanday mamlakatning barqaror rivojlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda davlat siyosati bilan bir qatorda tijorat banklari ham muhim rol o'ynaydi. Bank tizimi jamiyatning barcha qatlamlariga moliyaviy xizmatlarni taqdim etish orqali iqtisodiy faollikni oshirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, investitsion muhitni yaxshilash hamda aholi daromadlarini oshirishga hissa qo'shishi mumkin.

Hozirgi kunda dunyo miqyosida tijorat banklarining moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, mikroqarzlarni ajratish, ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish va innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish orqali kambag'allikni kamaytirishdagi ishtirokini oshirish bo'yicha samarali mexanizmlar ishlab chiqilmoqda. Xususan, xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, moliyaviy xizmatlarning keng qamrovli bo'lishi aholining kam ta'minlangan qatlamlari uchun yangi imkoniyatlar yaratib, ularning iqtisodiy jarayonlarga faol jalb etilishiga xizmat qiladi (Farmon, 2022).

Mazkur maqolada tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirish jarayonidagi o'rni, ularning kredit siyosati va moliyaviy xizmatlar orqali aholining iqtisodiy faolligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida tijorat banklari ishtirokini kuchaytirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtiroki bo'yicha ilmiy va amaliy tadqiqotlar so'nggi yillarda keng qamrovli o'rganilmoqda. Ushbu mavzuga oid adabiyotlarni tahlil qilish orqali bank tizimining kambag'allikka ta'sir etish mexanizmlarini, xalqaro tajribalarni hamda ilg'or moliyaviy strategiyalarni ko'rib chiqish mumkin.

Dastlab, kambag'allikni kamaytirish strategiyalarida moliyaviy inklyuziyaning roli bir qancha iqtisodchilar va moliyachilar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, Stiglitz va Weiss (1981) o'z tadqiqotlarida kredit bozori nomukammalligi tufayli kambag'al aholi qatlamlari uchun moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari cheklanganligini ta'kidlagan. Ularning fikricha, tijorat banklari kredit siyosatini diversifikatsiya qilish va kichik biznes uchun maxsus moliyaviy mahsulotlar ishlab chiqish orqali bu muammoni bartaraf etishi mumkin.

Beck, Demirgüç-Kunt va Levine (2007) tijorat banklarining moliyaviy xizmatlarini kengaytirish iqtisodiy o'sish va kambag'allikni qisqartirish o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlashini ilmiy asoslab bergan. Ularning tadqiqotlarida rivojlangan bank tizimiga ega mamlakatlarda kambag'allik darajasi ancha past ekani qayd etilgan.

Shuningdek, Yunus (2007) tomonidan ilgari surilgan mikromoliyalash modeli kambag'al qatlamlarga moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini taqdim etish orqali ularning iqtisodiy faolligini oshirish mumkinligini isbotlagan. Grameen Bank tajribasi shuni ko'rsatdiki, kichik miqdordagi kreditlar yordamida kambag'allikdan chiqish mexanizmini yaratish mumkin.

O'zbekiston sharoitida ham ushbu masala dolzarb hisoblanadi. Mirziyoyev (2017) o'z asarlarida kambag'allikni qisqartirishda moliyaviy xizmatlarning aholiga yetkazib berilishi muhimligini qayd etgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va tijorat banklari tomonidan moliyaviy inklyuziyani oshirish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda.

Shuningdek, xalqaro moliya institutlari, jumladan, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) va Islom taraqqiyot banki tomonidan e'lon qilingan hisobotlarda tijorat banklarining ijtimoiy mas'uliyatini oshirish va moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash kambag'allikni kamaytirishda muhim omil ekanligi ta'kidlanadi.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarining kredit siyosati, moliyaviy inklyuziya va mikromoliyalash dasturlarini kengaytirish orqali kambag'allik darajasini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu bois, mazkur yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy va amaliy izlanishlar mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu tadqiqotda tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish yo'llarini o'rganish maqsadida turli ilmiy metodlar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, statistik ma'lumotlarni qayta ishlash, taqqoslash, ekspert baholash hamda empirik usullar ishlatildi. Quyida asosiy tadqiqot metodlari keltirilgan:

1. Nazariy tahlil usuli – tijorat banklarining moliyaviy inklyuziya, mikromoliyalash va kredit siyosati orqali kambag'allikka ta'sirini tushuntiruvchi ilmiy nazariyalar va konsepsiyalar o'rganildi. Xususan, J. Stiglitz va A. Weissning kredit bozoridagi asimmetrik axborot nazariyasi, M. Yunusning mikromoliyalash konsepsiyasi va xalqaro moliya institutlari tadqiqotlari tahlil qilindi.

2. Statistik tahlil usuli – O'zbekiston va boshqa mamlakatlarda tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishga ta'sirini baholash maqsadida rasmiy statistik ma'lumotlar va hisobotlar tahlil qilindi. Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va tijorat banklari hisobotlari asosida moliyaviy xizmatlarning aholining turmush darajasiga ta'siri o'rganildi.

3. Taqqoslash va qiyosiy tahlil usuli – tijorat banklarining moliyaviy xizmatlarini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tajriba va O'zbekiston sharoitida amalga oshirilayotgan islohotlar o'zaro taqqoslandi. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi o'rganilib, ularning muvaffaqiyatli jihatlari aniqlab berildi.

4. Ekspert baholash usuli – bank sohasi mutaxassisleri, iqtisodchilar va moliyaviy tahlilchilarning fikr-mulohazalari asosida tijorat banklarining kambag'allikka ta'sirchanligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

5. Empirik tadqiqot usuli – O'zbekistondagi tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlar, mikromoliyalash dasturlari va moliyaviy xizmatlar tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholandi. Aholining past daromadli qatlamlariga bank xizmatlarining ta'siri real misollar asosida ko'rib chiqildi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish bo'yicha samarali yo'nalishlar va strategiyalar taklif etiladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Kambag'allikni qisqartirishda tijorat banklarining roli moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, aholining barcha qatlamlari uchun moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini oshirish va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish orqali namoyon bo'ladi. Ushbu tadqiqot doirasida

O'zbekiston va dunyo tajribasi asosida tijorat banklarining kambag'allikka qarshi kurashdagi ishtiroki tahlil qilindi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari quyidagi asosiy mexanizmlar orqali kambag'allikka ta'sir ko'rsatishi mumkin:

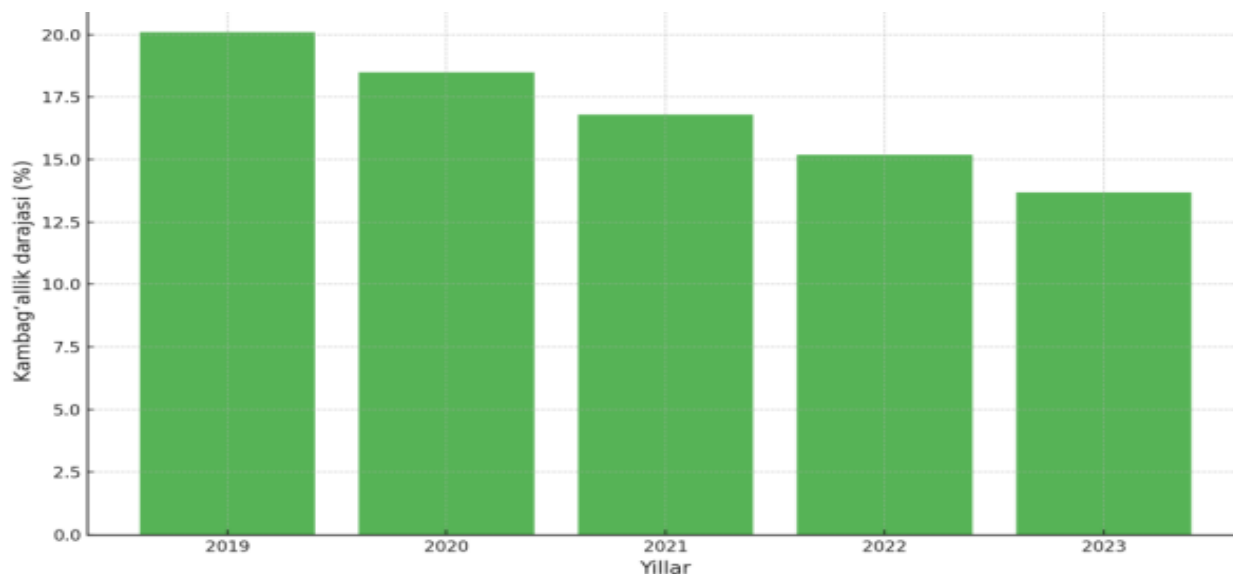
✓ Moliyaviy inklyuziyani kengaytirish – aholining kam daromadli qatlamlariga bank xizmatlarining yetkazib berilishi ularning iqtisodiy imkoniyatlarini oshiradi. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, bank tizimiga integratsiyalashgan aholi jamg'arma yaratish, biznes boshlash yoki rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

✓ Mikromoliyalash va kreditlash – tijorat banklari tomonidan kam ta'minlangan aholiga ajratilgan imtiyozli kreditlar va mikroqarzlar tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xususan, Muhammad Yunus tomonidan taklif etilgan mikrokreditlash modeli kambag'allikka qarshi samarali vosita sifatida o'zini isbotlagan.

✓ Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash – rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari tomonidan kichik biznesni kreditlash darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda ish o'rinlari ko'payadi va kambag'allik darajasi pasayadi.

Tijorat banklarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni Tijorat banklari iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda asosiy vositachi bo'lib, ular jamg'armalarni investitsiyalarga aylantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, banklar:

- ⇒ kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish orqali yangi ish o'rinlari yaratadi;
- ⇒ mikrokreditlash orqali ijtimoiy zaif qatlamlarga moliyaviy xizmatlarni yetkazadi;
- ⇒ turli ijtimoiy dasturlarni moliyaviy qo'llab-quvvatlaydi.

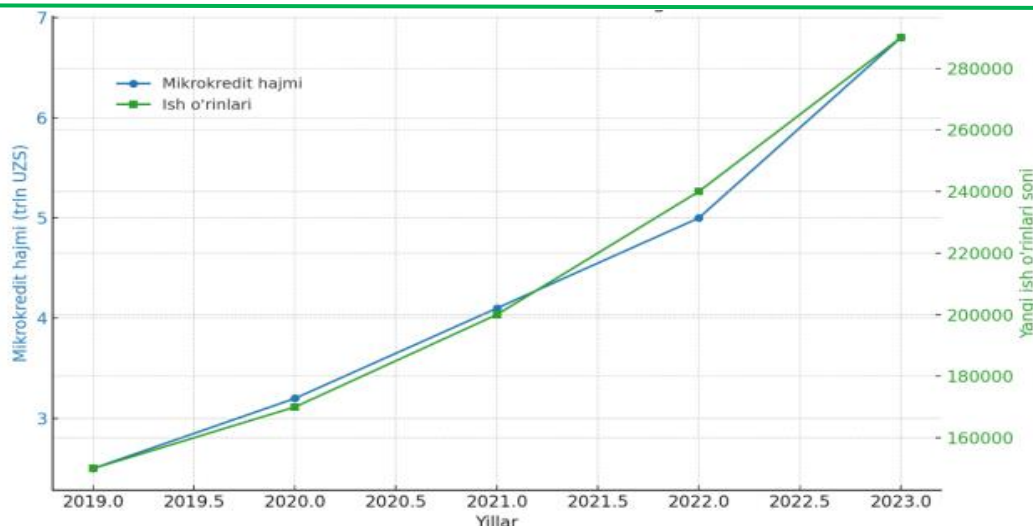

1-rasm. Tijorat banklari ishtirokida kambag'allik darajasining kamayish dinamikasi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik hisobotlari va byulletenlari, 2023.

Masalan, O'zbekistonda mikrokreditlash dasturlarining rivojlanishi orqali minglab oilalar o'zlarining kichik bizneslarini tashkil qilish imkoniga ega bo'ldilar. Bu esa kambag'allikni qisqartirishda bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekistonda oxirgi yillarda moliyaviy xizmatlarning ommabopligini oshirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan bank tizimini liberallashtirish, aholi va tadbirkorlik subyektlarini kreditlash hajmini oshirish bo'yicha muhim qarorlar qabul qilingan.

2-rasm. Tijorat banklari ishtirokida mikrokreditlash va ish o'rinlarini yaratishning dinamikasi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik hisobotlari va byulletenlari, 2023.

Tijorat banklarining kambag'allikka qarshi kurashdagi rolini tahlil qilish Banklar moliyaviy xizmatlarning keng doirasini taqdim etish orqali kambag'allikni qisqartirishga ta'sir qiladi:

1. Mikromoliyaviy xizmatlar – Kambag'al qatlamlarning moliyaviy resurslarga ega bo'lish imkoniyatini oshiradi. Mikrokredit dasturlari xotin-qizlar, yoshlarga o'z bizneslarini boshlash uchun sharoit yaratadi.

2. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash – Banklar tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozli kreditlar yangi ish o'rinlari yaratish imkonini beradi.

3. Moliyaviy savodxonlikni oshirish – Banklar aholining moliyaviy madaniyatini rivojlantirish orqali ularning daromadlarini oshirishga ko'maklashadi.

O'zbekistonda "Har bir oila – tadbirkor" dasturi doirasida tijorat banklari ko'magida minglab oilalar o'z daromad manbalarini shakllantirmoqda. Ushbu amaliyot kambag'allikni kamaytirishda muhim qadam hisoblanadi.

Tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekistonda:

✓ Mikroqarzarlar va moliyaviy inklyuziya dasturlari rivojlanmoqda, ammo bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati hali ham ayrim hududlarda cheklangan.

✓ Tijorat banklari tomonidan ajratilayotgan kreditlarning aksariyati yirik biznes subyektlariga yo'naltirilgan bo'lib, kam ta'minlangan qatlamlar uchun moliyaviy xizmatlar yetarlicha rivojlanmagan.

✓ Rasmiy ish bilan band bo'lmagan aholi uchun kredit olish imkoniyatlari cheklangan bo'lib, bu kambag'allikdan chiqish jarayonini sekinlashtiradi.

Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) va boshqa xalqaro moliya institutlari tajribasiga asoslanib, quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

✓ Moliyaviy savodxonlikni oshirish – aholining keng qatlami, ayniqsa, qishloq joylarida yashovchilar va past daromadli qatlamlar uchun moliyaviy savodxonlik bo'yicha maxsus dasturlarni ishlab chiqish lozim.

✓ Mikrokredit va garovsiz kreditlash tizimini kengaytirish – O'zbekiston tijorat banklari uchun kichik biznes va tadbirkorlik subyektlariga yo'naltirilgan maxsus imtiyozli kredit mahsulotlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

✓ Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish – mobil banking va fintech kompaniyalari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali aholining barcha qatlamlariga moliyaviy xizmatlarni yetkazib berish.

✓ Tijorat banklarining ijtimoiy mas'uliyatini kuchaytirish – banklar nafaqat tijorat maqsadlarini ko'zlab faoliyat yuritishi, balki ijtimoiy loyihalarni ham moliyalashtirish orqali kambag'allikni qisqartirishga hissa qo'shishi kerak.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari kambag'allikni qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda bank tizimini yanada rivojlantirish va moliyaviy inklyuziyani oshirish orqali aholining iqtisodiy faolligini kuchaytirish mumkin. Xalqaro tajribaga asoslanib, mikroreditlash tizimini kengaytirish, raqamli moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish hamda banklarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, tijorat banklarining ushbu yo'nalishlardagi ishtirokini kuchaytirish kambag'allikka qarshi samarali kurashish imkonini beradi.

Banklarning ijtimoiy mas'uliyati va uning ijtimoiy natijalari Tijorat banklarining ijtimoiy mas'uliyati ularning faqat daromad olishga emas, balki ijtimoiy farovonlikni oshirishga ham qaratilganligini ko'rsatadi. Jumladan:

A. Ta'lim va sog'liqni saqlashni qo'llab-quvvatlash – Banklar stipendiyalar, grantlar ajratish orqali ta'lim tizimini rivojlantirishga yordam beradi.

B. Ijtimoiy himoya loyihalarini moliyalashtirish – Kambag'allikka qarshi kurashga qaratilgan loyihalarning moliyalashtirilishi aholining turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

C. Ekologik va iqtisodiy barqarorlikni qo'llab-quvvatlash – Banklar yashil iqtisodiyotni rivojlantirish loyihalariga sarmoya kiritadi, bu esa uzoq muddatda ijtimoiy tenglikni ta'minlashga ko'mak beradi.

Tijorat banklari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning ajralmas qismi bo'lib, ular kambag'allikni qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. Mikromoliyalash, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy mas'uliyatni amalga oshirish orqali banklar jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlashga o'z hissasini qo'shmoqda. Shu bilan birga, banklarning ijtimoiy loyihalarda faol ishtirok etishi moliyaviy xizmatlarning ko'lamini kengaytirish va aholi farovonligini oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Kelgusida bank tizimi orqali ijtimoiy muammolarni hal qilish bo'yicha aniq strategiyalar ishlab chiqilishi zarur

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlarda innovatsion jarayonlarning natijalarini belgilovchi omillar yetarli darajada batafsil o'rganilgan. Ko'pgina olimlar tadbirkorlik subyektiga nisbatan innovatsion rivojlanish omillarining ikkita katta guruhini ajratib ko'rsatishadi: tashqi va ichki muhit omillari. Har doim tashqi va ichki omillar o'rtasida dialektik o'zaro ta'sir va o'zaro bog'liqlik mavjud: ichki omillar rivojlanish dvigateli, tashqi omillar esa rivojlanish uchun sharoitdir. Raqamli iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni amalga oshirishda muvaffaqiyatga erishish uchun quyidagi strategiyalarni amalga oshirish kerak:

→ Biznes jarayonlarini optimallashtirish va raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish zarur. Raqamli transformatsiya strategiyasini ishlab chiqish va uni amalga oshirish, mavjud biznes tizimlarini zamonaviylashtirishga yordam beradi.

→ Xodimlarga raqamli texnologiyalarni o'rgatish va malakasini oshirish bo'yicha treninglar va kurslar tashkil etish. Bu, birinchi navbatda, ishchi kuchining yangi texnologiyalarga tayyor bo'lishini ta'minlaydi.

→ Raqamli transformatsiya jarayonida kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun mutaxassislarni jalb etish va xavfsiz tizimlar yaratish zarur. Shuningdek, foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish uchun yanada qat'iy chora-tadbirlar ko'rish lozim.

→ Innovatsiyalarni rivojlantirish uchun sanoat va davlat o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash. Yangi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash uchun zarur bo'lgan infratuzilma va normativ-huquqiy bazani yaratish.

Ko'rib chiqilgan omillarni hisobga olgan holda va innovatsion jarayonni rag'batlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, shuningdek, raqobatbardosh milliy innovatsion tizimni shakllantirish orqali muvozanatli, barqaror va ijtimoiy yo'naltirilgan rivojlanish omili bo'ladigan iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.

Davlat iqtisodiyotining innovatsion sektoridagi jarayonlarni o'rganish va asosiy ilmiy-texnikaviy yo'nalishlarni baholash bilan bir qatorda strategik rejalashtirish tartibini amalga oshirishning asosi SWOT-tahlili tartibi hisoblanadi. SWOT-tahlili turli "Raqqamli iqtisodiyot" ilmiy-elektron jurnali | №1-son | 2022 9 darajadagi ijtimoiy-iqtisodiy tizimlarni rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqishda ichki va tashqi muhit omillarini baholash uchun ishlatiladi [2].

O'zbekiston Respublikasining innovatsion tizimi rivojlanishning hozirgi bosqichida tarqoq innovatsion infratuzilmaning mavjudligi, MIT elementlari o'rtasidagi tarqoqlik va mahalliy ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarni joriy etishning murakkabligi bilan tavsiflanadi. Innovatsion tizimning kuchli va zaif tomonlarini batafsilroq tahlili 2- jadvalda keltirilgan.

2-jadval

Tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish yo'llari
SWOT-tahlil

Kuchli tomonlari	Zaif tomonlar
☑ Kreditlash va moliyaviy xizmatlar orqali iqtisodiy faollikni oshirish – Tijorat banklari kambag'allikni kamaytirish uchun kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlovchi kredit dasturlarini amalga oshirish imkoniyatiga ega. ☑ Moliyaviy resurslarning mavjudligi – Tijorat banklari katta hajmdagi moliyaviy kapitalga ega bo'lib, uni ijtimoiy yo'naltirilgan loyihalar va mikromoliyalash dasturlariga yo'naltirishi mumkin. ☑ Moliyaviy texnologiyalarni joriy etish – Mobil banking, onlayn kreditlash va boshqa innovatsion xizmatlar yordamida banklar moliyaviy inklyuziyani oshirishga katta hissa qo'sha oladi. ☑ Banklarning ijtimoiy mas'uliyati ortib bormoqda – Oxirgi yillarda banklar ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish va qishloq joylardagi aholiga moliyaviy xizmatlarni yetkazib berishga ko'proq e'tibor qaratmoqda.	✗ Moliyaviy xizmatlarning barcha qatlamlarga yetib bormasligi – Qishloq joylarda va kam daromadli aholiga moliyaviy xizmatlarning yetkazib berilishi hali ham sust rivojlangan. ✗ Kredit olish uchun yuqori talablar – Tijorat banklari ko'pincha garov va kafolatlar talab qiladi, bu esa kambag'al qatlamlarning kredit olish imkoniyatini cheklaydi. ✗ Mikromoliyalash tizimining cheklanganligi – Banklarning asosiy daromad manbai yirik korxonalarga ajratiladigan kreditlar bo'lgani uchun, mikrokreditlash dasturlari yetarlicha rivojlanmagan. ✗ Moliyaviy savodxonlikning pastligi – Aholining ayrim qatlamlari, ayniqsa, qishloq joylarda bank xizmatlaridan qanday foydalanishni bilmaydi, bu esa ularning moliyaviy tizimga integratsiyalashuvini qiyinlashtiradi.
Imkoniyatlar	Tahdidlar
♦ Raqqamli bank xizmatlarini rivojlantirish – Mobil banking va fintech kompaniyalar bilan hamkorlik moliyaviy xizmatlarni kengaytirishga yordam beradi. ♦ Xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik – Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF) va Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar tijorat banklariga moliyaviy inklyuziyani oshirish uchun grantlar va imtiyozli kreditlar ajratishi mumkin. ♦ Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash dasturlari – Hukumat kambag'allikni qisqartirish bo'yicha dasturlarni tijorat banklari orqali amalga oshirsa, ularning ijtimoiy ta'siri oshadi. ♦ Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish – KOB uchun maxsus kredit dasturlarni rivojlantirish bandlikni oshirish va kambag'allikni kamaytirishga xizmat qiladi.	⚠ Inflyatsiya va iqtisodiy beqarorlik – Moliyaviy tizimdagi inflyatsiya va beqarorlik kreditlash jarayonlarini qiyinlashtirishi mumkin. ⚠ Kreditlarning qaytarilish xavfi – Kam daromadli qatlamlarga ajratilgan kreditlar ko'pincha qaytarilmay qolishi mumkin, bu esa banklarning barqarorligiga tahdid soladi. ⚠ Regulyator talablarining kuchayishi – Markaziy bank va hukumat tijorat banklari uchun qo'shimcha talablar qo'ysa, bu ularning faoliyatini cheklashi mumkin. ⚠ Noqonuniy moliyaviy sxemalar va firibgarlik xavfi – Moliyaviy inklyuziya oshishi bilan noqonuniy kredit sxemalari va firibgarlik holatlari ham ko'payishi mumkin.

Manba: muallif ishlanmasi.

Tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirishda ko'plab kuchli tomonlar mavjud, jumladan moliyaviy resurslar, keng mijoz bazasi va innovatsion texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlari. Biroq, kredit siyosatining qat'iyligi, kam moliyaviy

inklyuziya va raqamli bo'shliqlar kabi zaif tomonlar banklarning ijtimoiy mas'uliyatini oshirishda to'siq bo'lishi mumkin. Imkoniyatlar sifatida mikroqarzlarni va fintech texnologiyalarining rivojlanishi, xalqaro hamkorlik va ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish borasidagi yutuqlarni keltirish mumkin. Biroq, iqtisodiy beqarorlik, yuqori foiz stavkalari va banklararo raqobat tahdidlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Shu sababli, tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish uchun mavjud kuchli tomonlarni yanada rivojlantirib, zaif tomonlarni bartaraf etish, imkoniyatlarni samarali qo'llab-quvvatlash va tahdidlarga qarshi aniq strategiyalar ishlab chiqish zarur.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari kambag'allikni qisqartirish jarayonida muhim rol o'ynaydi. Banklar moliyaviy inklyuziyani kengaytirish, mikrokreditlash dasturlarini rivojlantirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash hamda raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish orqali kambag'allik darajasini kamaytirishga hissa qo'sha oladi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatining oshirilishi kambag'allikdan chiqishning samarali yo'llaridan biridir. O'zbekistonda ham bu borada muayyan natijalarga erishilmoqda, lekin hali yechilishi lozim bo'lgan muammolar mavjud. Xususan, bank xizmatlarining qishloq hududlariga yetib borishidagi qiyinchiliklar, yuqori foiz stavkalari va garov talablarining og'irligi kambag'allikni qisqartirishga to'sqinlik qilmoqda.

Tijorat banklarining iqtisodiy faollikni oshirishdagi ishtirokini kuchaytirish uchun xalqaro tajribadan samarali foydalanish va mahalliy sharoitga mos innovatsion moliyaviy mexanizmlarni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlarda chora-tadbirlarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

- Bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish uchun qishloq hududlarida yangi filiallar va mobil bank xizmatlarini rivojlantirish;
- Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish;
- Raqamli texnologiyalar, jumladan, mobil banking va fintech xizmatlarini rivojlantirish orqali aholining barcha qatlamlariga bank xizmatlarini yetkazib berish;
- Kambag'al aholi va kichik biznes subyektlari uchun maxsus imtiyozli kredit dasturlarini ishlab chiqish;
- Kredit olishda garov talablarini yumshatish va rasmiy ish joyiga ega bo'lmagan shaxslar uchun maxsus kredit mexanizmlarini joriy etish;
- Mikrokredit dasturlarini rivojlantirish orqali kambag'al aholi qatlamlarini iqtisodiy jarayonlarga jalb etish;
- Tijorat banklari tomonidan kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlariga ajratiladigan kreditlarning hajmini oshirish;
- Startaplar va ijtimoiy tadbirkorlik loyihalarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishlab chiqish;
- Kichik biznes vakillariga bank kreditlari bo'yicha maslahat xizmatlarini kengaytirish;
- Banklarning ijtimoiy loyihalarga investitsiya kiritishini rag'batlantirish;
- Kambag'al qatlamlarni moliyaviy xizmatlarga jalb qilish bo'yicha maxsus davlat-xususiy sheriklik dasturlarini ishlab chiqish;
- Bank tizimining kambag'allikni qisqartirishda ishtirokini oshirish uchun soliq imtiyozlari va davlat subsidiyalarini joriy etish;
- Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), Islom taraqqiyot banki kabi xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni rivojlantirish;
- Xalqaro moliyaviy inklyuziya tajribalarini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish va innovatsion kreditlash mexanizmlarini joriy etish;

➤ Xorijiy mamlakatlarning muvaffaqiyatli mikromoliyalash va moliyaviy xizmatlar tajribalarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish.

Tijorat banklarining kambag'allikni qisqartirishdagi ishtirokini oshirish nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, balki iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun ham muhim hisoblanadi. Yuqorida bayon etilgan takliflarni amalga oshirish orqali bank tizimi aholining barcha qatlamlari uchun yanada samarali va inklyuziv bo'lishi mumkin. Bu esa nafaqat kambag'allikni qisqartirish, balki umumiy iqtisodiy taraqqiyotga ham katta hissa qo'shadi.

Adabiyotlar /Jumepamypa/Reference:

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2007). *Finance, Inequality, and the Poor*. *Journal of Economic Growth*, 12(1), 27-49.

Farmon (2022) *O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni. Kambag'allikni qisqartirish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar to'g'risida*. Toshkent: Prezident matbuot xizmati.

Helms, B. (2006). *Access for All: Building Inclusive Financial Systems*. Washington, DC: CGAP.

International Monetary Fund (IMF). (2021). *Financial Inclusion and Economic Growth: Policy Challenges and Strategies*. IMF Working Papers.

Islom Taraqqiyot Banki (ITB). (2022). *Moliyaviy inklyuziya va barqaror iqtisodiy rivojlanish*. ITB Hisobotlari.

Jalolov, F., Abduqodirov, A. (2021). *Tijorat banklari va moliyaviy barqarorlik: O'zbekiston tajribasi*. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti.

Mirziyoyev Sh. (2017) *"Aholi bandligini ta'minlash bo'yicha olib borilayotgan ishlar natijadorligi va samaradorligini oshirishda mahalliy ijro hokimiyati va iqtisodiy kompleksning hududiy organlari rahbarlarining shaxsiy mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"*gi 2017 yil 6 may PQ-2960 son Qarori.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2023). *O'zbekiston bank tizimining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari*. Toshkent: Markaziy bank matbuot xizmati.

Stiglitz, J. & Weiss, A. (1981). *Credit Rationing in Markets with Imperfect Information*. *The American Economic Review*, 71(3), 393-410.

World Bank. (2020). *Financial Inclusion and Development: A Global Perspective*. Washington, DC: The World Bank.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF). (2018). *Inclusive Growth and Financial Deepening in Emerging Markets*. IMF Publications.

Yunus, M. (2007). *Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism*. New York: Public Affairs.